

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Περὶ τῆς τῶν κληρικῶν ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐπιδημίας, ὑπὸ Κ. Μ. Ράλλη*.

Ἡ τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τινα χρόνον ἀποδημία ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς δύναται νὰ γένηται:

I.—Πρὸς ἐκτέλεσιν καθήκοντος ἀπορρέοντος ἐκ διατάξεως:

1. Κανόνος. Οὕτω πρὸς τὸ μετασχεῖν αὐτὸν τῆς ἐν ἑτέρῳ τόπῳ συγκροτουμένης συνόδου (οἰκουμενικῆς, πατριαρχικῆς ἢ ἄλλης τοπικῆς, ἐπαρχιακῆς)¹.

2. Νόμου, ὡς πρὸς τὸ μετασχεῖν Α' συνόδου αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας², Β' ἐπιτροπείας νομοπαρασκευαστικῆς³ ἢ Γ' Πολιτικοῦ νομοθετικοῦ σώματος κλπ. Παρ' ἡμῶν ὅμως οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ δὲν δύνανται νὰ αἰρεθῶσι βουλευταί.

3. Ἐξ εἰδικοῦ κελεύσματος τῆς προϋσταμένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὡς πρὸς διδασχὴν καὶ ἠθικὴν καθόλου ὠφέλειαν τοῦ ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ λαοῦ⁴.

4. Δι' εὐλόγον αἰτίαν ἀφορῶσαν Α' εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν. Οὕτω πρὸς τὸ προφορικῶς διαφωτῖσαι τὸν πληρεξούσιον τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας αὐτῷ ἐν ᾧ διεξάγεται αὐτῆς δίκη. Πρὸς τὸ συλλέξει ἐράνους ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ χρέεσι βεβαρημένης ἐκκλησίας, ἢ καθόλου πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτῆς δι' ἣν περιπίπτωσιν ἔστιν ὅτε καὶ πατριάρχαι ἀπέρχονται τῆς ἑδρας αὐτῶν καθιστῶντες ἐπίτροπον αὐτόν. Οὕτως ὁ Π. Ἱερεμίας ὁ Β' πρὸς βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου

* Ἐξήγησις συντετημημένων λέξεων:

Ε. Α.—Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια.

Ε. Φ.—Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας.

Ι. Π.—Ἱερὸς Πολύκαρπος.

Ι. Σ.—Ἱερὸς Σύνδεσμος.

Π.—Πατριάρχης καὶ δὴ Κωνσταντινουπόλεως ἐφ' ὅσον δὲν δηλοῦται ἕτερος.

Π. Ε.—Πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἐκδ. Δελικάνη.

P. G.—Patrologia Graeca ἐκδ. Migne.

¹ Ὅρα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησ. Δικαίου, 1, σ. 44-69.

² Ὅρα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησ. Δικαίου, 1, σ. 65 ἐπ.

³ Οὕτω διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἀπριλίου 1914 Β. Δ. πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 188 νόμου τῆς 28 Μαρτίου 1914 ἐκλήθησαν ἵνα ἔλθωσιν εἰς Ἀθήνας οἱ μητροπολίται Θεσσαλονίκης Γεννάδιος καὶ Δράμας Ἀγαθάγγελος, ὡς καὶ οἱ ἐπίσκοποι Μεσσηνίας Μελέτιος, Μονεμβασίας καὶ Λακεδαιμονίας Γερμανὸς καὶ Πέτρος Τίτος, ἵνα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου μεθ' ἑτέρων δ' ὀκτὼ λαϊκῶν μελῶν ἀναθεωρήσωσι τὴν παρ' ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν καὶ συντάξωσι σχέδιον ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δικονομίας.

⁴ Ἀποστολικ. καν. ιδ'. Ὅρα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων, σ. 11).

Ἱεροθέου συνέστησεν αὐτῷ διὰ τοῦ ἀπὸ 15 Ἀπριλίου 1857 γράμματος¹ ἵνα ἀπομακρύνῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον τοῦ κλίματος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου, Τιμόθεον τὸν χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἡλιουπόλεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας τῆς διαταραχθείσης διὰ τὴν κατ' αὐτοῦ δυσaréσκειαν πλείστων ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Εἶτε Β' εἰς ἑαυτόν, ὡς α) πρὸς περιθάλψιν τῆς ἑαυτοῦ ὑγείας², ἢ β) πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν ἑαυτοῦ ὑποθέσεων. Οὕτω κατὰ τὸν καν. ιβ' Σαρδικῆς οἱ ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἔχοντες κτήσεις ἐπίσκοποι δύνανται νὰ ἀπέρχωνται ἐκεῖσε πρὸς συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Θεμιτὴν ἀπεφάναντο τὴν διὰ τὰς ἑαυτῶν ὑποθέσεις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔλευσιν τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τῶν μητροπολιτῶν τὰ τοῖς οἰκουμενικοῖς πατριάρχαις διδόμενα βεράτια³ ἢ γ) πρὸς διάσωσιν ἐξ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Οὕτως ὁ Ἀλεξανδρείας Διονύσιος κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν ὄρων τὸν Φρουμεντάριον ἐπιδιώκοντα κατὰ κέλευσμα τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἐπάρχου Σαββίνου πρὸς κατάλυσιν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τὴν ἑαυτοῦ σύλληψιν καὶ πρὸς τοῦτο ἐρευνῶντα πάντα τόπον ἐν ᾧ ἐνόμιζε ὅτι θὰ εὑρίσκεν αὐτόν, ἀπῆλθε τῆς Ἀλεξανδρείας⁴. Ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους 240 ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, ὄρων ὅτι ἐπεδιώκετο τιθεμένου αὐτοῦ ἐκποδὸν ἢ διασκόρπισις τῆς ἑαυτοῦ ποιμνῆς ἐπιθυμῶν δ' ἵνα ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ ἐκεῖνοι τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου περὶ ὧν ἐφοβεῖτο ὅτι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν δὲν θὰ κατεφρόνουν τὸν κίνδυνον, ἀποστατοῦντες τῆς πίστεως, κατέλιπε τὴν Νεοκαισαρείαν, σώσας οὕτω διὰ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ καὶ πολλῶν τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου⁵. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατὰ τὸν κατ' αὐτοῦ διωγμὸν τοῦ Ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου ἀπῆλθεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν ἔρημον δηλώσας ὅτι τὴν φυγὴν ἐποιήσατο κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Κυρίου τοῦ φεύγειν τοὺς διώκοντας διότι τὸ φονεύειν ἑαυτόν καὶ τὸ διδόναι ἑαυτόν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεύειν ἔτι δὲ ἵνα μὴ γένηται αἷτιος τῆς ὑπὸ τῶν διωκτῶν διαπράξεως φόνου κατὰ παράβασιν τῆς θείας ἐντολῆς «μὴ φονεύσης» καὶ ἵνα μὴ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ θανάτου γένηται ἀδύνατος ὁ ἔλεγχος τῆς αἰρέσεως τῶν ἑαυτοῦ κατηγορῶν καὶ συκοφαντῶν προσέθηκε δ' ὅτι ἠκολούθησε καὶ τῷ παραδείγματι οὐ μόνον τοῦ Ἰακώβ τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δαυΐδ, τοῦ Ἠλία, φυγόντων καὶ κρυβέντων,

¹ Ὅρα ἐν Π. Ε., 2, σ. 129-130.

² Ὅρα λ. χ. ἄρθρ. Γ' τῶν καθηκόντων τῶν ἀρχιερατικῶν μελῶν τῆς ἱεραῆς συνόδου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.

³ Ὅρα λ. χ. τὸ ἀπὸ 29 Ἰουνίου 1901 τῷ Π. Ἰωακείμ τῷ Γ' κατὰ τὴν ἑαυτοῦ β' πατριαρχεῖαν δοθέν βεράτιον ἐν ΓΕΛΕΩΝ, Τουρκικὰ γράμματα, σ. 74.

⁴ Ὅρα τὴν πρὸς τὸν Γερμανὸν ἐπιστολὴν τοῦ Διονυσίου παρὰ Εὐσεβίῳ, Ἑκκλ. Ἱστ., 6, κεφ. 40, 46, 7, 20. Περὶ τῆς φυγῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν τῇ μέσῃ Αἰγύπτῳ Νειλουπόλεως Χαιρήμοντος φυγόντος τὸν διωγμὸν, ὅρα αὐτ., 6, 42.

⁵ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης βίον Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, P. G., X, 4, VI, σ. 944 ἐπ.

πρὸς τὸ ματαιῶσαι τὰς βουλὰς τῶν ἐναντίων ἀλλὰ καὶ τῷ πρὸς τοὺς ἀποστόλους τοῦ νὰ φεύγῃσι διωκόμενοι εἰς ἄλλην πόλιν, κελεύσματι τοῦ Κυρίου ὅστις μόνον ὅταν ἐπέστη ἡ ὥρα τῶν ἑαυτοῦ παθῶν καὶ τοῦ θανάτου δὲν ὑπεχώρησε πλέον, πρὸ τῶν διωκτῶν στέρξας εἰς τὴν ἑαυτοῦ σύλληψιν καὶ προσαγωγὴν τῷ Πιλάτῳ. Τὸ φεύγειν τινὰ λέγει τέλος, τοὺς διώκτας καὶ τὸ ὑποβάλλεσθαι τοῖς κινδύνοις τῆς φυγῆς, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν θάρρους τοῦ κατὰ τὴν φυγὴν ἀποθνήσκοντος μετέχοντος τῆς δόξης τοῦ μαρτυρίου. Ὁ Π. Ἀλεξανδρείας Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων († 619) φεύγων τοὺς τὴν Αἴγυπτον δηροῦντος Πέρσας ἐγκατέλιπε τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον ἀπελθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Κύπρον ἐν ἣ καὶ ἐτελεύτησεν. Κατὰ τὸν 9' αἰῶνα ὁ Π. Ἱεροσολύμων Ἰωάννης παραιτησάμενος τὸν θρόνον ἀπῆλθε φεύγων τὴν δίωξιν τῶν Σαρακηνῶν¹. Κατὰ τὸν 1' αἰῶνα ὁ Π. Ἱεροσολύμων Χριστόδουλος ὁ ἀπὸ Ἀσκάλωνος φυγὼν τὰς κακουργίας τῶν Ἀγαρηνῶν ἀπέθανεν ἐν Ρέμπλι². Ὁ ἐπίσκοπος Κίτροντος Ἱερεμίας, ὑπολαβόντων τῶν τοῦ τόπου ἀρχόντων ἔνοχον ἐπὶ τῇ γενομένη ἐπιδρομῇ τῶν πειρατῶν αὐτὸν καὶ τὸ ποίμνιον ἐσώθη φυγῶν³. Ὁ ἐπίσκοπος Ρέοντος Ἰωαννίκιος ὁ Μακρόπουλος κατὰ τὴν τῷ 1540 παράδοσιν τῆς Μονεμβασιάς τοῖς Τούρκοις ἀπῆλθεν εἰς Ζάκυνθον ἔνθα ὁ τότε προνοητῆς τῆς νήσου Μᾶρκος ὁ Βασαδόνας παρεχώρησε πατρωνικῶ δικαίωματι τὸν ναὸν τῆς Θ. Φιολιτίσσης⁴. Ὁ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1677 αἰρεθεὶς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος πολλὰ παθῶν παρὰ τῶν Ἀράβων Μουσουλμάνων τῆς Αἰγύπτου ἠναγκάσθη μετὰ διετίαν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ αὐτῆς⁵. Κατὰ τὴν τῷ 1769 ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Μεθώνης καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων ἐγκατάληψιν τοῦ Ναυαρίνου πλεῖστοι ἀπῆλθον ἐπίσκοποι τῆς Πελοποννήσου καταφυγόντες ἀλλοχοσε, ὡς ὁ Μεθώνης Ἀνθιμος εἰς Τεργέστην, τυχὼν συντάξεως παρὰ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, εἰς Ζάκυνθον κατέφυγεν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Παρθένιος, ὁ Ζαρνάτας Νεόφυτος Δεληγιάννης ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Νεκτάριος, ὁ Κορίνθου Μακάριος Νοταρᾶς, ὁ Χριστιανουπόλεως Δανιήλ ὁ Κύριλλος ὧν οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀπῆλθον εἶτα εἰς Πετροῦπολιν, τυχόντες παρὰ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης πολλῶν τιμῶν. Ἐδωρήθησαν δ' ἔτι αὐτοῖς κτήματα προσοδοφόρα παρὰ τὸ Τατζάνιον ἔνθα καὶ ἐφυσύχασαν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου φοβούμενοι τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπάνοδον διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Πύλης προκλήρξιν τῶν κεφαλῶν αὐτῶν. Εἰς Κριμαίαν κατέφυγον φεύγοντες τὴν

¹ Μαξίμου τοῦ Συμαίου, οἱ ἀπὸ τῆς ἑκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου πατριάρχαι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἄχρις ἔτους 1810 ἐν Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, 4, σ. 9.

² Δοσιθέου Νοταρᾶ, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Παραλειπόμενα ἐκ τῆς ἱστορίας περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, αὐτ., 1, σ. 243.

³ Ὅρα τὴν ἀπὸ Νοεμβρίου 1617 συνοδικὴν περὶ ἀκυρώσεως μεταθέσεως ἀρχιερέως πράξιν τοῦ Π. Τιμοθέου τοῦ Β', αὐτ., 3, σ. 91.

⁴ Λ. ΖΩΗ, Ἐπτανήσιοι Ἱεράρχαι ἐν Ε. Φ., 12, 1913, σ. 263.

⁵ ΧΡΥΣΟΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀλεξανδρινὰ σημειώματα, ἐν Ε. Φ., 8, σ. 244.

δίωξιν τῆς Πύλης ὁ Λακεδαιμονίας καὶ ὁ Ἀμουκλῶν¹. Ὁ ἐν ἔτει 1805 Π. Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος ὁ Πάτριμος ὁ ἀπὸ Λιβύης ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως φόβῳ κινήθεις ἠτήσατο παρὰ τοῦ τότε ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ τὴν ἑαυτοῦ ἀπέλευσιν εἰς τὴν πατρίδα Πάτριον ἐνθα τὰς διατριβὰς ἐποιήσατο μέχρι τοῦ τῆ 30 Ἰανουαρίου 1825 ἐπισυμβάντος θανάτου αὐτοῦ· δὲν ἀπῆλθε δ' αὖθις εἰς Αἴγυπτον, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐκ φόβου καίπερ τοῦ μνημονευθέντος ἀντιβασιλέως πολλὴν εὐνοίαν ἐπιδειξαμένου αὐτῷ². Ὁ Ἡλιουπόλεως — ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου — Ἀνθιμος ὁ Κομνηνὸς ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀπῆλθεν εἰς Σπέτσας, ἐκεῖθεν δ' εἰς Κύθηρα³. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠτήσατο παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τὴν ἐκ τῶν τάξεων τῶν μητροπολιτῶν τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου θρόνου διαγραφὴν τοῦ μητροπολίτου Μετρῶν διὰ τὴν κατὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου φυγὴν αὐτοῦ ᾧ καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐπάνοδον προδότην αὐτὸν ἀποφαναμένη⁴. Καὶ κατὰ τὸν β' βαλκανικὸν πόλεμον ἠναγκάσθησαν ἀρχιερεῖς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ μητροπόλεων ὡς ὁ Νευροκοπίου Δαμασκηνὸς νὰ ἀπέλθωσιν αὐτῶν φεύγοντες τὴν βουλγαρικὴν δίωξιν⁵. Πρὸ τινων ἐτῶν ἡ Ρωσικὴ ἱερὰ σύνοδος ἐπέτρεψε τὴν ἐν Ρωσίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν ἀπελαθέντων Βουλγάρων μητροπολιτῶν Ἀχρίδος Βόριδος καὶ Μοναστηρίου Αὐξεντίου ὀρίσασα τόπον διαμονῆς αὐτῶν τὰς ἐν ἧ πολλὰι ὑπάρχουσι βουλγαρικαὶ κοινότητες ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κισνοβίου μονάζ⁶. Κατ' Αὐγουστῖνον ὁ ἐπίσκοπος δύναται νὰ ἀπέλθῃ τῆς ἑαυτοῦ παροικίας μόνον ἂν ὁ διωγμὸς ἀπευθύνεται κατ' αὐτοῦ προσωπικῶς οὐχὶ δ' ἂν ἀπευθύνηται ἄμα καὶ τὰ κατὰ τοῦ ποιμνίου ὅτε ὀφείλει νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ αὐτό. Οὕτω κατὰ τὴν διὰ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας τῷ 429 εἰς Ἀφρικὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βανδάλων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως Γεισιρίχου ἐπὶ τῷ ἐρωτήματι τοῦ ἐπισκόπου Ὀνοράτου ἂν δύνανται οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου νὰ ἀπέρχωνται τῆς ἑαυτῶν ποιμνῆς ὀρῶντας ἐπερχόμενον τὸν ἐχθρὸν ἀπεκρίνατο ὁ Αὐγουστῖνος διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς ἦν ὁ τοῦ Αὐγουστίνου βιογράφος Ποσσίδιος ὑπέλαβε τηλικαύτης σπουδαιότητος ὥστε περιέλαβεν αὐτὴν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γραφείῳ βιογραφίᾳ τοῦ Αὐγουστίνου. Ὅτι οἱ πιστοὶ δύνανται νὰ ἀπέρχωνται ὀρῶντας ἐπερχόμενον τὸν ἐχθρὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ διότι οὗτοι ὀφείλουσι νὰ μὴ λύωσι τὸν πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν δεσμόν, ἀλλὰ νὰ παραμένωσιν ἐν αὐτῇ καὶ νὰ τελῶσι τὰ τοῦ ἑαυτῶν ἀξιώματος ἀψηφούντες πάντα κίνδυνον. Τῷ Ὀνοράτῳ δεξαμένῳ τὴν ἀντίθετον γνώμην ἐπικαλεσαμένῳ δ' ὑπὲρ τῆς

¹ Π. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1769 κλπ., σ. 406 καὶ ΔΟΥΚΑΚΗ, Μεσσηνιακά, σ. 196.

² ΠΑΓΩΝΗ, Ἀνέκδοτα Σημειώματα Θεοφίλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἐν Ε. Φ., 7, σ. 346.

³ Ν. ΚΩΣΤΗ, Ἱστορικαὶ Σημειώσεις περὶ τῆς ἐκκλησίας Σμύρνης ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἐν Ι. Π., 3, σ. 2350 καὶ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, 2, σ. 15.

⁴ Ι. Σ., 8, ἀριθ. 190, σ. 15.

⁵ Ε. Α., 33, σ. 222.

⁶ Ι. Σ., 9, ἀριθ. 201, σ. 16.

αὐτῆς τὸ κέλευσμα τοῦ Κυρίου· «ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην»¹ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀντέταξεν ὡς πρὸς μὲν τὸ μνημονευθὲν χωρίον ὅτι τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὸν κέλευσμα· ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν τοῦ Κυρίου ὅτι ταύτην ἐποιήσατο οὗτος παῖς ἔτι ὢν μὴ ἔχων δ' ἔτι ἰδρῦσει κοινότητα περὶ ἧς ὄφειλε νὰ μεριμνήσῃ καὶ ἦν κατέλειπεν ὀρφανὴν· ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκ Δαμασκοῦ φυγὴν τοῦ Παύλου ὅτι οὗτος ταύτην ἐποιήσατο ἵνα σώσῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ κατ' αὐτοῦ προσωπικῶς ἀπευθυνομένου διωγμοῦ², παρέμειναν δ' ἐν τῇ εἰρημένῃ χριστιανικῇ κοινότητι ἕτεροι ἀδελφοὶ οἵτινες θὰ ἐμερίμνων περὶ τῶν πνευματικῶν αὐτῆς χρεῶν. Ὡς πρὸς τὴν ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπέλευσιν τοῦ Ἀθανασίου λέγει, ὅτι ταύτην ἐποιήσατο οὗτος τοῦτο μὲν διότι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος, τὸν διωγμὸν ἐποιήσατο κατ' αὐτοῦ προσωπικῶς τοῦτο δὲ διότι ἐν τῇ πόλει παρέμεινεν ἱκανὸς ἀριθμὸς ποιμνίου³. Ἐλλειπόντων ὅμως τῶν ὄρων τούτων οἱ καταλιμπάνοντες τὴν ἑαυτῶν ποίμνην πνευματικοὶ ποιμένες δὲν δύνανται ἢ νὰ λογισθῶσι μισθωτοί. Τοῦναντίον κοινοῦ ὄντος τοῦ κινδύνου τοῦ ἀπειλοῦντος ποίμνιον καὶ ποιμένα ἢ φυγὴ αὐτοῦ εἶναι κατακριτέα διὰ τε τὴν δειλίαν καὶ διδόμενον κακὸν παράδειγμα⁴. Ταῦτα ὁ Αὐγουστῖνος ἐπεσφράγισε καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος μὴ ἀπελθὼν τῆς ἰππῶνος κατὰ τὴν κατ' αὐτῆς ἐπιδρομὴν τῶν Βανδάλων ἀλλὰ παραμείνας ἐκεῖ ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῇ 28 Αὐγούστου 430⁵. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἐπίσκοποι μὴ φυγόντες κατὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς ἐν τῇ Δύσει⁶ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὕτω καὶ κατὰ τὸν ἐλληνικὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὑπῆρξαν ἐπίσκοποι μὴ φυγόντες πρὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀλλὰ μετασχόντες αὐτοῦ ἢ καὶ ἠγηθέντες τῶν ἀγωνισαμένων ὡς ὁ Μεθώνης Γρηγόριος ὅστις σπάθην ἐζωσμένος καὶ τὸν σταυρὸν ἔχων ἐν χερσὶν ἠγήθη τῆς τὸ Νεόκαστρον, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην πολιορκησάσης στρατιᾶς τῆς

¹ Ὅρα Ματθ. ι' 23.

² Α' Κορινθ. ια' 33.

³ Αὐτ. 6.

⁴ Αὐτ. § 10.

⁵ Possidius vita Augustini C. 29, 31, Prosper. A. g. uit Chronic. ad. ann. 430, p. 655.

⁶ Οὕτως ἀρχομένου τοῦ ε' αἰῶνος κατὰ τὴν εἰς Ρῆμους ἐπιδρομὴν τῶν Βανδάλων ἐπιδιωκόντων τὴν τελείαν ἐξολόθρευσιν τῶν κατοίκων ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος Νικάσιος δὲν ἀπῆλθε τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου κρεῖττων ἠγησάμενος νὰ ἴδῃ, παραμείνων ἐκεῖ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπιγείων λίθων, καὶ προτιμῆσας νὰ παραδώσῃ τὰ μέλη τοῦ ἑαυτοῦ σώματος τοῖς ἐχθρικοῖς ὄπλοις ἢ νὰ στερήσῃ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τῆς πνευματικῆς τροφῆς γιγνόμενος οὕτως αἷτιος τοῦ θανάτου αὐτῶν. Τῷ δ' αὐτοῦ ποιμνίῳ πολιορκουμένῳ καὶ ἀπειροκίτῳ ἐκ τῶν ἀδειαλείπτων πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγώνων καὶ τῆς πείνης συνέστησεν ἵνα διατελέσῃ μετὰ θάρρους ἀμυνόμενον καὶ εὐχόμενον τῷ Κυρίῳ ἵνα οἱ ἐχθροὶ παύσωσι τὰ κακουργήματα καὶ γίνωνται ἀπὸ ὑπηρετῶν τῆς ἀδείας ὁπαδοὶ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, ἐδήλωσε δ' ἅμα ὅτι ἦν πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐλπίζων ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης θυσίας θὰ κατέρθῃ τὴν ἄφρασιν τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ ποιμνίου. Πιστὸς δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὑποσχέσει ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον σὺν τῇ ἑαυτοῦ ἀδελφῇ Εὐτροπίᾳ καὶ τινων ἀκολουθησάντων αὐτῷ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν,

ἐκπορθησάσης δὲ τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου, κατὰ δὲ τὴν τῆς Μεθώνης ἔφοδον πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἀγωνιζομένων εἶχε περιβληθῆ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, μαχόμενος δ' ἐν Σφακτηρίᾳ κατὰ τῶν Ἀράβων συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1825 ἐν τῇ τῆς Μεθώνης εἰρκτῇ¹. Ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἕτεροι τῶν ἀρχιερέων κατὰ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἐπεδείξαντο μέγιστον ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα παραμυθοῦντες τοὺς ἀγωνιζομένους². Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ ἐπίσκοποι φυγόντες μὲν κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἐπανελθόντες δὲ βραχὺ εἶτα εἰς τὴν ἑαυτῶν ποίμνην. Οὕτως ὁ σύγχρονος τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐπίσκοπος Ἀρεθούσης Μᾶρκος διὰ τὴν μεγάλου χριστιανικοῦ ζήλου ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου γενομένην κατεδάφισιν ἐθνικοῦ ναοῦ καταδικασθεὶς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ τιμήματος τοῦ ναοῦ ἢ εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ οὐδέτερον δὲν δυνάμενος προᾶξει καὶ ὑπολαμβάνων τὴν τοῦ ἱεροῦ ἀνοικοδόμησιν ἀναξίαν χριστιανοῦ καὶ μάλιστα ἐπισκόπου ἐγκατέλειπε τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον φυγών· μαθὼν ὅμως ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου ἤγοντο πρὸ τῶν δικαστῶν καὶ φοβούμενος ὅτι τινὲς τούτου διὰ τὰς βασάνους θὰ ἀπεστᾶτον τῆς πίστεως ἐπανήλθην εἰς τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον δηλώσας ὅτι τὰ πάντα ἦν πρόθυμος νὰ ὑποστῇ ἔτυχε δὲ μαρτυρικοῦ θανάτου. Καὶ κατὰ τὸν καν. ιη' τῆς ἐν Τρούλῳ συνόδου διὰ βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν δύνανται οἱ κληρικοὶ νὰ ἀπέρχωνται τῶν ἑαυτῶν ἐκκλησιῶν ὀφείλουσιν ὅμως ἀρθείσης τῆς αἰτίας δι' ἣν ἀπῆλθον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν διότι ἄλλως ἀφορίζονται αὐτοὶ τε καὶ ὁ δεξάμενος αὐτοὺς ἐπίσκοπος. Τὴν ἀπέλευσιν τῶν ἐπισκόπων, ὣν ἀπειλεῖται ἡ ζωὴ, εὐλογον ἐπεφήνατο καὶ ἡ ἀπὸ Νοεμβρίου 1617, συνοδικῆ προᾶξις τοῦ πατριάρχου Τιμοθέου τοῦ Β' δι' ἧς τοῦ ἐπισκόπου Πολιανῆς Ἱερεμίου μετατεθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κίτρους, ἀναχωρήσαντος δ' ἐκεῖθεν πρὸς διάσωσιν τῆς ἀπειλουμένης ζωῆς αὐτοῦ ἐνεκρίθη ἢ εἰς ἐτέραν ἐπαρχίαν μεταθέσις. Οἱ αἰρεθέντες ἀρχιερεῖς ἐκκλησιῶν ὑπ' ἐθνικῶν κατεχομένων πρὸς ἄρσιν τῆς ὑπονοίας ὅτι χειροτονηθέντες δὲν θὰ ἀπῆρχοντο εἰς αὐτὰς ἢ ἀπελθόντες θὰ ἀνεχώρουν δι' ἄνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν δυσχεριῶν ἔστιν ὅτε ἐγγράφως ὑπισχνοῦντο τὴν μετὰ τὴν ἑαυτῶν χειροτονίαν ἀπέλευσιν εἰς τὴν λαχοῦσαν ἂν μὴ εὐλογον ταύτην ἔκριεν ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου³. Ὁ Ἀθανάσιος ἐδέξατο τὴν φυγὴν τοῦ ἐπισκόπου οὐχὶ δικαίωμα

¹ ΦΩΤΑΚΟΥ, Βίος Πελοποννησίων ἀνδρῶν, σ. 296, ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, Δοκίμιον, 1, σ. 357, ΦΡΑΝΤΖΗ Ἱστορία τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, 1, σ. 381, ΔΟΥΚΑΚΗ, Μεσσηνιακά, σ. 275-276, Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, 2, σ. 17.

² Ὅρα τὴν ἀπὸ 1825 εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας Δαμαλῶν ἐπισκόπου, Ἰωανᾶ πρὸς τὸν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπίσκοπον Ρογῶν Ἰωσήφ ὡς παραμυθοῦντα τοὺς ἐκεῖ ἀγωνιζομένους ἐν Ἑλλήν. Χρον., ἔτ. 1825, ἀριθ. 98.

³ Οὕτως ὁ ἱερμόναχος Κύριλλος αἰρεθεὶς ἐπίσκοπος Σίδης ἐν ἧ ἤρχεν «ἐθνικὴ χεῖρ ἀσεβῆς» πρὸς ἄρσιν πάσης ὑπονοίας μὴ τυχὼν χειροτονηθεὶς δὲν θὰ ἀπῆρχετο ἐκεῖσε, ἢ ἀπελθὼν θὰ ἐπανήρχετο αὐθις εἰς τὴν βασιλεύουσαν δι' ἄνεσιν ὡς ἀπαλλαγὴν τῶν δυσχεριῶν, ἔδωσε τοιαύτην ὑπόσχεσιν διὰ τῆς ἑαυτοῦ

ἀλλ' ὑποχρέωσιν¹. ὁ Κυπριανὸς κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν ἔφυγεν ἀκολουθήσας τῷ παραγγέλματι τοῦ Κυρίου², τοῖς δ' ἐν Καρχηδόνι παραμείνασι κληρικοῖς ἔγραψε νὰ μάθωσι τὰ κατ' αὐτὸν ἅμα ὡς ὁ τὴν ἑαυτοῦ φυγὴν κελεύσας Κύριος ἐπαναφέρει αὐτὸν πρὸς αὐτούς³. "Ὅτι δὲ καὶ βραδύτερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀφρικῆς ἐκράτει ἡ γνώμη καθ' ἣν ἡ φυγὴ ἦν θεῖον παράγγελμα καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὑποχρέωσις τῶν κληρικῶν δῆλον γίνεταί ἐκ τοῦ Ὀνοράτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων οἵτινες κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βανδάλων ἀποταθέντες ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο πρὸς τὸν Αὐγουστίνου, ὅστις ἀπεφίηνατο τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Ματθαίου ἰ' 23 ρῆσιν θεῖον παράγγελμα «*praecceptum domini*» ᾧ ὄφειλον νὰ ἀκολουθήσωσιν «*Dominus nobis imperavit fugam*»⁴. ἢ δ' δι' ἄλλην εὐλογον αἰτίαν. Κανόνος ιη' Τρούλλου «... ἢ ἄλλως πως ἐκ περιστάσεως μετανάστης γενόμενος κληρικός...» ὡς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων, διὰ λιμόν⁵, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ λοιμόν, τῆς λοιμικῆς νόσου, χολέρας κλπ. μὴ ἀποτελούσης εὐλογον αἰτίαν πρὸς ἀποδημίαν τοῦ ἐπισκόπου. Οὕτως ὁ Π. Ἀλεξανδρείας Διονύσιος κατὰ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λοιμόν⁶ δὲν ἀπῆλθε τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας ἀλλὰ γυμνάσιον καὶ δοκίμιον τὸν λοιμόν ὑπολαμβάνων, ἐπεκούρει τοῖς νοσοῦσι καὶ ἔπραττε τὰ τοῖς νεκροῖς προσήκοντα. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐθαύμαζον τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι ὥστε ἐόρταζον τὴν μνήμην τοῦ θανάτου αὐτῶν. Ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς († 270) κατὰ τὸν ἐκεῖ ἐνσκήψαντα λοιμόν ἐπεκούρει τοῖς νοσοῦσι, καὶ ἐθνικοῖς ἔτι οὔσιν, μετὰ τηλικούτου ζήλου ὥστε πλεῖστοι αὐτῶν

ἐγγράφου πρὸς τὸν Π. Ἰωάννην ΙΔ' τὸν Καλέκαν καὶ τὴν σύνοδον. "Ὅρα τὰς πρὸς τὸν αὐτὸν Π. ὑποσχέσεις τοῦ μητροπολίτου Χερσῶνος Ἱερεμίου καὶ τοῦ μητροπολίτου Βιτζύνης Μακαρίου ἐν *Acta Patriarchatus Konstantinopolitani*, 1, σ. 184.

¹ Οὕτως ἀπεφίηνατο τὴν φυγὴν «*παράγγελμα τοῦ Σωτῆρος*» (ἀπολογία πρὸς Κωνσταντίνου, σ. 22), «*ἐντολὴν*» (ἀπολογία περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς, σ. 11), «*νόμον*» (αὐτ. σ. 22), «*τὸ φεῦγειν ὁ Κύριος προσεταξε καὶ οἱ ἄγιοι ἔφυγον*» (αὐτ. σ. 23), «*ἔργον τοῦ Κυρίου*» (αὐτ. σ. 24), ὁ περὶ τὸ ἔτος 372 τελευτήσας Ἰλαρίων ἔφυγε στοιχίσας τῷ ἱερῷ προστάγματι τοῦ μὴ περιμένειν τοὺς διώκοντας (Σωζομένου Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία, 5, 10).

² *Sicut Domini mandata instruunt*, ἐπιστ. κ' πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους Ρώμης, ἀρ. 1.

³ *Quando me ad vos reducem fecerit dominus qui ut secederem iussit*, ἐπιστ. XVII, C. 4.

⁴ Ὁ Αὐγουστίνος καίπερ ἀποκλίνων ὑπὲρ τῆς γνώμης τῆς δεχομένης τὴν φυγὴν οὐχὶ ὑποχρέωσιν ἀλλὰ δικαίωμα ἀπέφυγεν ἐν τῇ ἐγγράφῳ ἀποκρίσει αὐτοῦ νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ὑπὲρ θατέρας τῶν γνωμῶν κατηγορηματικῶς ἀρκεσθεῖς εἰς τήνδε τὴν δήλωσιν: «*Faciant servi christi. quod praecipit sire permisit*». Ἀποφαίνεται δὲ τὴν παρὰ Ματθαίῳ C. 23 ρῆσιν: *dominicam sententiam ubi fuga sinitur aut iubetur* μὴ κατηγορῶν τὸν παρὰ τῇ ἑαυτοῦ ποίμνη μένοντα ἐπίσκοπον καίπερ προσωπικῶς διωκόμενον, ὡς παραβάτην τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος.

⁵ "Ὅρα ΖΩΝΑΡΑ, ὑπόμνημα εἰς καν. ιη' Τρούλλου, ἐν Συντ., 2, 344-345 ἐν ᾧ μνημονεύει εὐλόγου αἰτίας φυγῆς τοῦ κληρικοῦ καὶ τὴν τῶν φορολόγων ἀπανθροπίαν.

⁶ Εὐσεβίου, E. I., VII, κεφ. κβ'.

προσῆλθον τῷ χριστιανισμῷ¹. Ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Ἄνθιμος κατὰ τὴν τοῦ ἔτους 1814 ἐπιδημίαν τῆς πανώλους καθ' ἣν πλεῖστοι ὄσοι ἀπέθανον δὲν ἀπῆλθε τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας². Ταῦτά καὶ ἐν τῇ Δύσει³. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ κληρικοὶ ἀπελθόντες ἀλλαχόσαι διὰ τὸν φόβον τῆς λοιμικῆς νόσου. Οὕτως ὁ τοῦ Π. Ἀλεξανδρείας Ἰακώβου σύγκελλος Γεράσιμος ὁ Λουκίδης κατ' Ἰούνιον τοῦ 1865 ἵνα σωθῆ ἔκ τῆς μαστιζούσης τὴν χώραν χολέρας ἀπῆλθεν ἐκ Δαμιατίου εἰς Πάφον τῆς Κύπρου⁴, ε') πρὸς ἐκτέλεσιν ἐξαρχικῶν καθηκόντων⁵.

¹ Βίον Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ἐν P. G. XLVI, σ. 956 ἐπ.

² Ν. ΚΩΣΤΗ, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς ἐκκλησίας Σμύρνης ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἐν I. Π., 3, σ. 2350.

³ Οὕτως ὁ Κυπριανὸς κατὰ τὸν ἐν Καρχηδόνι λοιμὸν (βρα Κυπριανοῦ de mortalitate, ἔκδ. Hagtel, σ. 305 ἐπ., Orosius Histor., VII, σ. 21) δὲν ἀπῆλθε τῆς Καρχηδόνος ἀλλὰ παρέμεινε παρὰ τῷ ἑαυτοῦ ποιμνίῳ συστήσας ἵνα ἐπικουρῆ μὲν τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ διώκταις οὖσι, διακαρτερῆ δὲ μετὰ πίστεως πρὸς τὸν Κύριον καὶ μὴ φοβῆται τὸν εἰς κρείττοτα βίον ἄγοντα θάνατον. Καὶ Π. Γρηγόριος ὁ Α' ὁ ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ τῆς Ρώμης θρόνῳ διαδεξάμενος ἀποθανόντα ἐκ λοιμοῦ Πελάγιον τὸν Β' δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἑαυτοῦ ποιμνίαν, ἀλλ' ἔμεινε παρ' αὐτῆς ἐκτελεῶν μετὰ ζήλου τὰ ἑαυτοῦ ποιμαντορικὰ καθήκοντα καὶ τοῖς πᾶσι ἐπικουρῶν θείαν δὲ τιμωρίαν διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας τὸν λοιμὸν ὑπολαβὼν ἐνετείλατο πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐξιλέωσιν τὴν τέλεσιν λιτανειῶν καὶ συνεβούλευσε τοῖς πιστοῖς μετάνοιαν καὶ προσευχὴν, τοῖς δ' ἐπισκόποις καὶ λοιποῖς κληρικοῖς τὴν μετὰ ζήλου ἐκτέλεσιν τῶν ποιμαντορικῶν αὐτῶν καθηκόντων, ἐνετείλατο δ' ἅμα αὐτοῖς τὸ ἐνθαρρύνειν καὶ παραμυθεῖν τοὺς νοσοῦντας συμβουλευῶν δὲ τοῖς ἑαυτῶν ποιμνίοις προσευχὴν καὶ μετάνοιαν. Ὡσαύτως Σάββιος ὁ Ἀλβίας ἐπίσκοπος († 585) κατὰ τὴν τῷ 580 ἐνσκήψασαν ἐν Γαλλίᾳ ἐπιδημίαν τῆς εὐλογίας, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν ταύτην (Γρηγ. Τουράνων Histor. Franc.) νοουθετῶν τοὺς ἐπιζῶντας εἰς προσευχὴν καὶ ἐκτέλεσιν ἀγαθῶν ἔργων. Ὁ ἐπίσκοπος Μασσαλίας Θεόδωρος μαθὼν τὴν φθορὰν ἣν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐποιεῖτο ἡ νόσος πάραυτα ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν ἐκ τῆς αὐλῆς Ἰλδεβέρτου τοῦ Β' παρ' ἧς διέτριβε, πρὸς τὸ ἐπικουρῆσαι τοῖς ἐκ τῆς νόσου ὑπολειφθεῖσι καὶ ἐκτελέσαι τὰ ἐκ τοῦ ἀξιώματος ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ καθήκοντα (αὐτ. IX, C. 22). Ὁ τῶν Ναμνητῶν (Nautes) ἐπίσκοπος Φηλιζὺς ὑποκύψας τῇ τῷ 582 (αὐτ. VI C. 14) νόσῳ ταύτῃ ἐγένετο θῦμα τῆς πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ποιμνίον ἐκτελέσεως τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων (Kober, σ. 258-259). Οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας Ναρβώνος κατὰ τὸν ἐκεῖ λοιμὸν δὲν ἐγκατέλειπον τὰς ἑαυτῶν παροικίας ἀλλὰ παρέμεινον ἐν αὐταῖς ἐπικουροῦντες τοῖς ἑαυτῶν ποιμνίοις καὶ παραμυθοῦντες αὐτοῖς. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου Ἀνσπέρτος (869-872) κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐνσκήψασαν δεινὴν ἐπιδημικὴν νόσον ἐξ ἧς πλεῖστοι ἐτελεῦτησαν, δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν μετὰ ζήλου ἐπισκεπτόμενος τοὺς νοσοῦντας, τελῶν ὑπὲρ αὐτῶν τὰ μυστήρια καὶ παρορμῶν τοὺς ἱερεῖς διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ ἑαυτῶν ἀξίωμα ἀφοσίωσιν.

⁴ Ὅρα Δ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ, Πατριακῆς βιβλιοθήκης συμπλήρωμα, ἐν Ε. Φ., 2, σ. 589.

⁵ Ὅρα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξάρχων, ἐν Πρακτικαῖς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 11, 1936, σ. 148-151.